

פרשת דברים: "אלה הדברים אשר דיבר משה" – מה רצה משה להשיג בתחילת נאומו הגדול?

א. נאום משה¹

ספר דברים הוא ספר מיוחד במינו, בהיבטים שונים. תפיסות רבות צצות בו, גם כאלו שלא היה להן תקדים בארבעת החומשים הקודמים. ניתן לתלות שינוי זה בכך שהספר, למעשה, הוא נאומו של משה. הוא תיעוד, כביכול, של הדברים שאמר משה לבני ישראל בערבות מואב לפני הכניסה לארץ. האברבנאל, בהקדמתו לחומש דברים, שואל כיצד יתכן שדברי בשר ודם, אפילו הוא משה רבינו, נהפכו לתורה. בדבריו, הציע האברבנאל לחלק בין התוכן ובין התוקף. לדבריו, משה לא הכריע על התוקף של הדברים אלא קבע כיצד התוכן יראה. במילים אחרות, משה בחר להכניס את המסרים הסופיים באמצעות עצמו.

משמעות הדברים היא, שספר דברים איננו פרי הגותו של משה. הספר הוא הכרעה דידיקטית כביכול של משה, לבחור מתי ואיך להציג דבר זה או אחר. ר' צדוק הכהן מלובלין, בספרו "פרי צדיק" בתחילת הפרשה, לוקח את דברי האברבנאל צעד נוסף קדימה. לדבריו, ספר דברים משול לספירת המלכות הקבלית. על פי הקבלה, ספירת המלכות היא השלב הסופי של ירידת השפע הא-לוהי והתגבשותו בתוך עולם המעשה.² מחדש ר' צדוק, שמשה רבנו הוא המייצג של ספירת המלכות - הוא הצינור של השפע המקושר אל הקב"ה. בכך, האנושיות של משה מהווה התגלות אלוהית, כביכול, בבשר ודם.

עומק דברי ר' צדוק מאפשר לנו לראות גם בפעולה האנושית עצמה התגלות א-לוהית, כאשר האדם מזוכך בנפשו כמשה.

בדברי ר' צדוק אין שיקול דידיקטי גרידא, כפי שמציע האברבנאל. לדבריו, יש כאן אמירה רוחנית מרחיקת לכת לפיה העשייה האנושית, כאשר היא באה מתוך אדם טהור כמשה, היא עצמה א-לוהית וראויה אפילו להיכנס לתורה.

ב. מבנה הספר

מקובל לומר שספר דברים מחולק לשלושה חלקים: א. הקדמה היסטורית.

1 השיעור מבוסס על שיעור בעל פה ששוכתב ונערך בידי צוות בית המדרש.
2 ניתן, בתור דוגמה לאופן הפעולה הקבלית, את המחשבה הא-לוהית לברוא את העולם. בתחילה הייתה מחשבה ראשונית לברוא עולם. מחשבה זו מתרחשת בספירת הכתר, הספירה הגבוהה ביותר. לאחר מכן המחשבה משתלשלת דרך הספירות עד אשר היא מגיעה לעולם המלכות ושם המחשבה שהייתה עד כה ב'כח' נעשית כעת ב'פועל'. ואכמ"ל.

ג. נאום המצוות.

ג. פרקי סיום (פרקים אלו מהווים במידה רבה מבט אל העתיד לקראת הכניסה לארץ).

אנחנו נבקש ללכת בדרך שונה. דרכנו תהיה להיצמד לכל הפעמים בהם יש חריגה בלשון הכתוב. באמרי "חריגה", כוונתי למקומות שבהם הכתוב לא מדבר בגוף שני אלא בגוף שלישי, כשברור שהמדבר איננו משה אלא עורך חיצוני.

בתוך הספר אנחנו מוצאים כל מיני הופעות שבהן העורך מעיד על שינוי באווירה.³ ה"חריגה" הראשונה שיש בכתוב היא בפרק ד':

"אֲזַיְבְדִּיל מִשֶּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שְׁמֶשׁ" (דברים ד', מ"א)

ברור שמשה לא ידבר על עצמו בגוף שלישי. על כן, זהו ציון דרך שמהווה חילוק ראשון לספר דברים. לאחר החריגה, הכתוב מקדיש ארבעה פסוקים לדבר על הבדלת ערי מקלט. החל מפסוק מ"ד ישנה הקדמה לקראת היחידה הבאה:

"וְזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל: אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים" (שם, מ"ד-מ"ה)

לאחר פסוקי הפתיחה מתחיל נושא חדש בפרק ה':

"וַיִּקְרָא מִשֶּׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵת הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וְלִמְדַתֶּם אֹתָם וְשִׁמְרַתֶּם לַעֲשׂוֹתָם" (שם ה', א')

מכאן והלאה אין הערת עריכה בגוף שלישי עד פרק כ"ז:

"וַיִּצַו מִשֶּׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הָעָם לֵאמֹר שְׁמַר אֵת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֲתֶכֶם הַיּוֹם" (שם כ"ז, א')

משמעות הדברים היא, שהחל מפרק ה ועד סוף פרק כ"ו ישנה חטיבה אחת.

עיון בתוכן החטיבה מלמד אותנו שגם חטיבה זו מחולקת לשני חלקים:

א. נאום היסטורי – עד פרק י"א.

ב. נאום המצוות – עד פרק כ"ו.

החטיבה הבאה שיש לפנינו, היא הברית המחודשת בערבות מואב (פרקים כ"ז-כ"ח).

בחטיבה שלאחריה, מתואר אחד החידושים הגדולים של ספר דברים: התשובה (פרקים כ"ט-ל').

3 הראשון ששמעתי שהולך בדרך זו הוא הרב יואל בן נון.

על פי המסורת היהודית (ראה בתוספתא סוטה פרק י"א), משה רבנו נפטר ב-ז' באדר. אם כן, הכתוב ממקם אותנו ב-א' שבט, חודש ושבע לפני פטירת משה. הפתיחה הארוכה, עוד לפני הכניסה לתוכן, אומרת לנו שלא הגיוני שכל מטרת הנאום הוא רק להגיד מה משה אמר. ננסה לתת שלוש אפשרויות מענה לאריכות פתיחה זו.

אפשרות אחת היא, שספר דברים הוא ספר ברית בין הקדוש ברוך הוא לעם ישראל. על פי זה, לפנינו יש תיאור מאוד מדויק של מקום כפי שמקובל בחו"ם. עד היום אנחנו מוצאים בכתובה תיאור מדויק של המקום: "פה עיה"ק טובב"א" פלונית בתאריך "כזה וכזה". יש חשיבות לתיאור המקום והזמן כדי לתת רשמיות ותוקף לחוזה. כך גם ניתן להגיד כאן: אין מטרה מעשית לרצף האירועים הגאוגרפיים, אף כיוון שספר דברים מהווה חוזה וברית בין ישראל לקדוש ברוך הוא, ישנה חשיבות יתרה לתיאור המקום שבו נערכת הברית.⁵

אפשרות אחרת היא, שמדובר בדברי תוכחה. רש"י רואה את המקומות הגאוגרפיים בפתיחת הנאום של משה כדברי ביקורת 'מרומוזים' על עם ישראל:

"אלה הדברים - לפי שהן דברי תוכחות ומנהגן, כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל:

במדבר - לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו במדבר, אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר...

בערבה - בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור...

מול סוף - על מה שהמרו בים סוף...

בין פארן ובין תפל ולבן - ...הוכיחן על הדברים שתפלוה על המן שהוא לבן... ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים...

וחצרות - במחלוקתו של קרח...

ודי זהב - הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם..." (רש"י שם)

בהחלט ניתן לשמוע נימה ביקורתית העולה בפסוקים אלה, כגון בביטוי "אחד עשר יום מחורב" כאשר מדובר בארבעים שנה מאוחר יותר.

לבסוף, ניתן להבין את ההקדמה כדברי התנצלות של משה, ובדרך זו נמשיך את שיעורנו. כל מטרת התיאור היא דווקא להדגיש, שהדבר מתרחש בעבר הירדן ולא בתוך ארץ ישראל.

פרקי הסיום של הספר (פרקים ל"א-ל"ד) עוסקים בעניינים שונים ומגוונים הקשורים במות משה ועליית יהושע.

לפנינו אם כן מתקבל מבנה באופן הבא:

א. נאום היסטורי (א' - ד', מ').

ב. הבדלת ערי מקלט והקדמה לנאום המצוות (ד', מ"א - ד', מ"ט).

ג. נאום המצוות (ה' - כ"ו).⁴

ד. ברית ערבות מואב (כ"ז - כ"ח).

ה. התשובה (כ"ט - ל').

ו. סיפורי מות משה ועליית יהושע (ל"א - ל"ד).

באופן סכמתי ניתן לומר שיש לפנינו מבנה משולש:

1. נאום היסטורי.

2. נאום המצוות.

3. הברית המחודשת ונספחים.

אחת המשמעויות הנרחבות למבנה, שעוד נעסוק בה בשיעורים הבאים, היא כיצד כל ענייני הספר, כולל נאום המצוות המהווה עיקר הספר, מושכים אותנו לברית ערבות מואב. ברית זו היא, מסתבר, הנקודה הגבוהה ביותר בספר.

בשיעור זה נעסוק בעיקר בנאומו הראשון של משה, נאום המצוות הראשון (א' - ד', מ'). מחמת אריכות הפרקים והעניינים לא נוכל לגעת באופן פרטני בכל העניינים שיש ביחידה זו, ונסתפק בעיון בסיפור מינוי השופטים ומעשה המרגלים המופיעים בפרק א'.

על פי החלוקה שהצענו זה עתה, הנאום הראשון של משה טעון בירור. שכן, גם בחלק השני, בפרקים ה'-י"א, יש לנו נאום היסטורי. מה, אם כן, פשר הכפילות? על שאלה זו ננסה לענות דרך בחינה מקיפה של פרקי הפתיחה של הספר.

תחילה נבחן את פסוקי הפתיחה של הנאום ולאחר מכן נבחן את הפסוקים עצמם.

ג. "אלה הדברים אשר דבר משה"

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב: אחד עשר יום מחרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע: ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אתו אלהם: אחרי הלאתי את סיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת באדרי: בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר" (דברים א', א'-ו)

⁵ יש לציין, כי נמצאו מספר רב של חוזים חיתיים שבנויים במידה רבה בדומה למבנה של ספר דברים. כבר עמד על כך יהודה אליצור, שזוהי גדולתה של התורה, להציג תכנים אלוהיים בתבנית אנושית. ספר דברים מהווה דוגמה קלאסית לספר ברית, לא ברית בין שני אנשים שווים אלא בין עם ישראל ובין הקדוש ברוך הוא.

⁴ המחולק, כאמור, לשני חלקים: נאום היסטורי (ה'-ל"א) ונאום המצוות (ל"ב-ל"ו).

יוצא אם כן, שהנאום שלפנינו מכיל שני עניינים שונים:

1. מעין התנצלות והסבר מדוע הברית נעשית בערבות מואב ולא לאחר הכניסה לארץ.
2. סיכום חיים של משה. סיכום שבמידה רבה מהווה פרספקטיבה של משה על מפעל העלייה לארץ ישראל.

ה. מינוי השופטים

"ה' אֶל־לְהִינּוּ דְבַר אֱלִינוּ בְחָרְבַּ לְאֹמֵר רַב לְכֶם שִׁבְתָּ בְּהָר הַזֶּה: פָּנוּ וְסָעוּ לְכֶם וּבָאוּ הֵרָאֵמְרִי וְאֵל כָּל שְׁכֵנֵי בְעֶרְבָה בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְגִבְעָה וּבְחֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹנוֹן עַד הַנֶּהָר הַגָּדוֹל נְהָר פָּרָת: רְאֵה נִתְתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאֶרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתֵת לָהֶם וּלְזָרְעָם אַחֲרֵיהֶם" (דברים א', ו'-ח')

בקריאת פסוקים אלו, הציפייה הטבעית היא להמשך הרצף הסיפורי, אך זה מגיע רק בפסוק י"ט ("וְנָסַע מִחָרֵב וּנְלָךְ אֶת כָּל הַמְדָבָר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא..."). באמצע הרצף של מסעות ישראל, אנו מוצאים את סיפור מינוי המנהיגים ש'נדחף' באמצע:

"וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעַת הַהוּא לְאֹמֵר לֹא אוֹכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם: ה' אֶל־לְהִיכֶם הַרְבֵּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב: ה' אֶל־לְהִי אֲבוֹתְכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעֻמִּים וַיְבַרְךְ אֶתְכֶם כְּאֲשֶׁר דָּבַר לְכֶם: אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי טְרַחְכֶם וּמִשְׂאֵכֶם וְרִיבְכֶם: הֲבוּ לְכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבִנִים וַיִּדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרִאשֵׁיכֶם: וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ לַעֲשׂוֹת: וְאָקַח אֶת רֵאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיִּדְעִים וְאֶתֶּן אוֹתָם רֵאשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֱלֹפִים וְשְׂרֵי מְאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשְׂטָרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: וְאֶצְוֶה אֶת שְׁפָטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לְאֹמֵר שְׁמַע בֵּין אַחֲיֶיךָ וּשְׁפָטֵתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: לֹא תִכְרֹוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כִּקְטָן כַּגָּדוֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תִגּוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֹא לַהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו: וְאֶצְוֶה אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן"

(שם, ט'-ח')

מה עושה פרשיית מינוי המנהיגים באמצע המסע לארץ? האברבנאל על אתר, מציע שמינוי המנהיגים הוא חלק מפעולת כיבוש הארץ.

למצער, למרות הרצון לקבל את הצעת האברבנאל, דבריו בעייתיים, שהרי לא מדובר במצביאים אלא בשופטים, שאינם שייכים לזרוע הצבאית.

על כן, נרצה להציע הסבר אחר. ראשית נאמר, שמבחינה דידיקטית היה מתבקש שהנאום יתחיל מהשליחות האלוהית: "ה' אֶל־לְהִינּוּ דְבַר אֱלִינוּ בְחָרְבַּ...". כמו בכל נאום, יש למילות הפתיחה

מכאן, ננסה להראות איך משה מנסה להסביר לעם למה הגענו עד כאן ותו לא.⁶ פסוקים אלה, וכן כל התיאור הארוך עד סוף החטיבה הראשונה, איננו מהווה חלק מהותי מגופו של 'נאום המצוות' שבפרקים ה'-כ"ו, אלא פניה פרטית של משה אל עם ישראל.

הצעתנו היא, אם כן, שהחטיבה הראשונה (א' – ד', מ') מהווה פניה אישית של משה אל בני ישראל. טענה זו נצטרך לבסס באמצעות עיון בהמשך החטיבה הראשונה ולראות כיצד 'יד אחת' מושכת את כל היחידה. בשל אריכות היחידה אנחנו נבחן באריכות את פרק א' בלבד, אך גם נתמודד עם שאר פרקי היחידה.

עוד נקדים ונאמר, לפני הצלילה לפסוקים, שאת החטיבה הראשונה (ללא פסוקי הפתיחה) ניתן לחלק לשני חלקים - הראשון מפרק א' פסוק ו' והשני מפרק ב' פס' ב'.

א', ו'-ז'	ב', ב'-ג'
ה' אֶל־לְהִינּוּ דְבַר אֱלִינוּ בְחָרְבַּ לְאֹמֵר רַב לְכֶם שִׁבְתָּ בְּהָר הַזֶּה: פָּנוּ וְסָעוּ לְכֶם וּבָאוּ הֵרָאֵמְרִי... לְכֶם	וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי לְאֹמֵר: רַב לְכֶם סַב אֶת הָהָר הַזֶּה: פָּנוּ לְכֶם צְפֹנָה:

שני החלקים מתארים שני פרקי זמן של עם ישראל במדבר. החלק הראשון מתאר את השנה הראשונה והשנייה, ואילו החלק השני מתאר את עם ישראל בשנת הארבעים.

ד. נאום התנצלות וסיכום

כפי שהגדרנו בתחילת השיעור, ספר דברים בעיקרו הוא ניסיון של משה להכין את ישראל לקראת ברית מחודשת. הציפייה המתבקשת היא, שחידוש הברית בין ישראל לקדוש ברוך הוא ייעשה בארץ ישראל ולא בערבות מואב. משה, כידוע, איננו נכנס לארץ. לכן, במהלך הנאום הראשון, הוא מנסה להסביר לעם מדוע הברית נעשית בערבות מואב ולא בארץ ישראל.

לפי הבנה זו, מטרת הנאום איננה העברת ידע מסוים, אלא התנצלות ממשה לעם ישראל.

נוסף על נקודה זו, יש לתת את הדעת על כך שנאומו של משה נעשה בסוף ימיו. על כן, יש לראות בפרקי הנאום, מעין סיכום של משה על מפעל חייו. מעלתו של הסיכום היא ביכולת להתבונן בצורה רחבה ושלמה על כלל המאורעות. במבט לאחור, ניתן לראות אירועים ישנים באופן שונה לחלוטין מאשר האופן שבזמנם הם התפרשו.

6 קריאה שכזו יכולה להסביר את הפתיחה הכפולה בפסוקי הפתיחה:

"אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר מֹשֶׁה... בְּעֶשְׂרֵי עֶשְׂרֵת יוֹם בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דְּבַר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֲלֵהֶם" (דברים א', א'-ג')

ומיד לאחר מכן תיאור נוסף של המסע עד לנקודת הזמן הנוכחית:

"אַחֲרֵי הַפְתּוֹ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי... וְאֵת עֹוג... בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן... הוֹאֵל מֹשֶׁה בְּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאֹמֵר" (שם, ד'-ה')

נְשַׁבְעֵתִי לְתֵת לְאַבְתִּיכֶם: זֹלֹתִי כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה
הוא יִרְאֶנָּה וְלוֹ אֶתֶן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ
וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרֵי ה':⁹
גַּם בִּי הִתְאַנֶּף ה' בְּגִלְלֶכֶם לֵאמֹר גַּם אֶתֶּה לֹא
תָבֵא שָׁם: יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון הֶעֱמִד לְפָנָיְךָ הוּא יָבֵא
שָׁמָּה אִתּוֹ חֶזֶק כִּי הוּא יַנְחִלְנָה אֶת יִשְׂרָאֵל:¹⁰
וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אִמְרַתֶּם לְבִז יִהְיֶה וּבְגִיכֶם אֲשֶׁר לֹא
יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וְרַע הִמָּה יָבֵאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם
אֶתְנַנֶּה וְהֵם יִרְשׁוּהָ: וְאַתֶּם פָּנוּ לְכֶם וְסָעוּ
הַמְדַבְּרָה דָרַךְ יָם סוּף"

ברור מדוע נאום המבוא של משה צריך להכיל את
סיפור המרגלים, שכן רק בגללו עם ישראל נע במדבר
ארבעים. על פי משפט ההיסטוריה, חטא העגל, על אף
חומרתו, לא השפיע על התנהלות ישראל במדבר –
בניגוד לחטא המרגלים.

בכל אופן, שאלות רבות וקשות ניתן לשאול על הצגת
סיפור המרגלים פה, ולא ניגע בכולן מקוצר היריעה.
אם נתמקד בכלל ויהושע, ניתן לראות בבירור כיצד
כלב נכנס לארץ בעקבות התנהגותו בסיפור המרגלים
ואילו יהושע נכנס לארץ בתור מחליפו של משה.
נראה, שדברים אלה מחזקים את הטענה שהעלנו
לעיל, לפיה משה מנסה לתת לגיטימציה למינוי
המנהיג שתחתיו. משה מתעלם בידיעה ובמגמתיות
מחלקו של יהושע בסיפור המרגלים, על מנת להציג
את יהושע כמחליף שלו ללא שום קשר לסיפור זה.¹¹

ניתן למנות מספר הבדלים בין הסיפור פה להופעתו
בספר במדבר, ביניהם:

- (א) **מי יזם את שליחת המרגלים?** בספר במדבר
מי שיזם את השליחה הוא הקדוש ברוך הוא:
"שָׁלַח לָךְ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר
אָנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר י"ג, א'-ב')
בפרשתנו, מי שיוזם את שליחת המרגלים הוא
העם ומשה מאשר את השליחות:
"וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נְשַׁלְּחָה
אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיָּשִׁבוּ
אִתָּנוּ דָּבָר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נִעְלָה בָּהּ וְאֶת
הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלִיהֶן: וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר"
(דברים א', כ"ב-כ"ג)

- (ב) **תשובת המרגלים ויחסי משה והעם.** תשובת
המרגלים לעם, כפי שהיא מוצגת בספר במדבר,
היא שהארץ יותר רעה מטובה:
"וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאֵנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר
שָׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ הוּא וְזֶה פְרִיָּהּ:"

משמעות דרמטית. משה היה חייב לפתוח בדברים
אלה בשביל להשפיע על כל המשך הנאום.
אולם, משה פותח את תוכן דבריו דווקא במינוי
מנהיגים נוספים. עלינו להסביר מדוע בחר משה, מתוך
כל האפשרויות שעמדו לו, להתחיל את נאומו דווקא
במינוי שופטים?
נראה, שרצונו של משה היה לתת לגיטימציה למינוי
המנהיגים שיהיו תחתיו. מינוי זה משמעותי סמוך
למותו של משה, כאשר הוא מוסר לעם את שרביט
ההנהגה. אמנם, רק בהמשך הספר, יאמר משה לעם
ישראל שמינויו של יהושע להכניס את עם ישראל
לארץ נעשה שלא כרצונו.⁷

ו. סיפור המרגלים

"וְנִסְעַ מִחֶרֶב וּנְלַךְ אֶת כָּל הַמְדַבְּרֵי הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא
ההוא אֲשֶׁר רָאִיתֶם דָּרַךְ הֵרֵ הָאָמְרִי כְּאֲשֶׁר צָנָה
ה' אֶ-לֵהִינוּ אִתָּנוּ וְנָבֵא עַד קֹדֶשׁ בְּרַנְעַ: וְאָמַר
אַלְכֶם בְּאַתֶּם עַד הֵרֵ הָאָמְרִי אֲשֶׁר ה' אֶ-לֵהִינוּ
נָתַן לָנוּ: רָאָה נָתַן ה' אֶ-לֵהִיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ
עַלֵּה רֶשׁ כְּאֲשֶׁר דָּבַר ה' אֶ-לֵהִי אֲבִתֶיךָ לָךְ אֵל
תִּירָא וְאֵל תַּחַת:

וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נְשַׁלְּחָה אַנְשִׁים
לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיָּשִׁבוּ אִתָּנוּ דָּבָר
אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נִעְלָה בָּהּ וְאֶת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא
אֱלִיהֶן: וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר וְאָקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֹשֶׂר
אַנְשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְט: וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הַהָרָה
וַיָּבֵאוּ עַד נַחַל אֲשַׁכַּל וַיַּרְגְּלוּ אֹתָהּ: וַיִּקְחוּ בְיָדָם
מִפְּרֵי הָאָרֶץ וַיִּוֹרְדוּ אֵלֵינוּ וַיָּשִׁבוּ אִתָּנוּ דָּבָר
וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֶ-לֵהִינוּ נָתַן לָנוּ:⁸
וְלֹא אָבִיתֶם לַעֲלֹת וַתִּמְרוּ אֶת פִּי ה' אֶ-לֵהִיכֶם:
וַתִּרְגְּנוּ בְּאֵהָלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת ה' אִתָּנוּ
הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת אִתָּנוּ בְּיַד הָאָמְרִי
לְהַשְׁמִידָנוּ: אָנָּה אֲנַחְנוּ עֲלִים אַחֲיָנוּ הַמָּסוּ אֶת
לְבַבְנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וָרֶם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת
וּבְצוּרֹת בְּשָׁמַיִם וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם:
וְאָמַר אַלְכֶם לֹא תַעֲרֹצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם: ה'
אֶ-לֵהִיכֶם הַחֵלֶךְ לְפָנֵיכֶם הוּא יִלְחֶם לְכֶם כָּלֵל
אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם: וּבַמְדַבְּרֵי
אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף ה' אֶ-לֵהִיךָ כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא
אִישׁ אֶת בָּנוּ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד בְּאֶמְכֶם
עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה: ...וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם
וַיִּקְצַף וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: אִם יִרְאֶה אִישׁ בְּאַנְשִׁים
הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר

9 שאלה מתבקשת היא היכן נמצא יהושע. הלא גם הוא היה חלק מסיפור המרגלים!

10 יהושע איננו מוצג כמי שנכנס לארץ מכוח התנהגותו הראויה במעשה המרגלים, אלא מכוח היותו המחליף של משה.

11 המפרשים עומדים על כך שמשה, בנאומו, בוחר להדגיש דברים מסויימים ולספרם בצורה ההולמת את מטרותיו. לגבי השמטת יהושע, ראו באברבנאל פה.

7 שאלה מתבקשת היא, מדוע הושמט חלקו של יתרו, שכידוע הגה את הרעיון, מכל סיפור המינוי של השופטים. בקצרה נאמר, שפחות משמעותי כעת, לאחר ארבעים שנה, מי הוא מקור הרעיון של מינוי השופטים. משה איננו משקר לעם אלא מביא להם את 'עיקרי הסיפור', מבלי לרדת לכל הפרטים הקטנים. מה שחשוב מבחינתנו זה שמבחינת משה יש לגיטימציה מלאה למינוי השופטים, דבר שכלל לא יהיה כאשר נגיע לשאלת מינויו של יהושע תחת משה

8 אנו, המכירים את הסיפור, תמהים ואומרים: "האמנם?!"

המרגלים הופך מהתנהלות א-לוהית לעניין אישי במלוא מובן המילה.

סיכום

עמדנו בשיעור זה על המבנה העקרוני של ספר דברים כולו. בנוסף, ראינו בפרשתנו את נאומו הראשון של משה, המהווה הקדמה לנאום המרכזי שיתחיל בפרק ה' וימשיך לאורך רוב הספר, עד פרק כ"ז. החל מפרק כ"ז אנחנו נעבור לברית המחודשת שכורת משה עם בני ישראל בערבות מואב. משם, ממשיך הספר עם פרקים נוספים החותמים את הספר.

מהמבנה של הספר כולו ברור, שכל מטרת הנאומים של משה זה להכין את העם לברית המחודשת.¹³ נאומו הראשון של משה שמתחיל בפרשתנו ונגמר בתחילת פרשת ואתחנן (ד', מ') מהווה הקדמה אישית של משה לקראת הנאום המרכזי. עיקרו של הנאום הראשון הוא כפול: מצד אחד להסביר מדוע הברית איננה נעשית בארץ ישראל אלא בערבות מואב ומצד שני הצגת פרספקטיבה של משה לעם על ההתנהלות שלהם עד לשלב הזה.

בנוסף, עמדנו על כך שהשינויים שיש בין הסיפורים המוצגים בסיפורי משה שבספר דברים אינם שקריים, אלא באים לקדם בד בבד את שתי המגמות שהצגנו זה עתה.

אָפֶס כִּי עָזָה הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנֶק רָאִינוּ שָׁם: עֲמֶלֶק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן" (במדבר י"ג, כ"ז-כ"ט) בספר דברים, לעומת זאת, התמונה אחרת לחלוטין. המרגלים מצטיירים בתור כאלה שרק מספרים בשבח הארץ ואילו העם הוא זה שלא רוצה להיכנס לארץ:

"וַיֵּשְׁבוּ אֲתָנּוּ [המרגלים] דָּבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: וְלֹא אָבִיתֶם לְעַלֹּת וּתְמַרוּ אֶת פִּי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם: וּתְרַגְּנוּ בְּאֶהְלִיכֶם וּתְאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנּוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לְתַת אֲתָנּוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ:" (דברים א', כ"ד-כ"ז)

ג) **עונשו של משה.** בספר במדבר ראינו שמשה נענש שלא להיכנס לארץ בגלל החטא במי מריבה:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם" (במדבר כ', י"ב)

בספר דברים התיאור שונה לחלוטין, ואי הכניסה של משה לארץ נגרמה בעקבות חטא המרגלים:

"גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בְּגִלְלַתְכֶם לֵאמֹר גַּם אֲתָה לֹא תָבִיא שָׁם" (דברים א', ל"ז)

מדוע נאמר סיפור המרגלים בצורה כל כך שונה מהאופן שבו הסיפור מוצג בספר במדבר?

בסיפור המרגלים בספר במדבר משה מוצג בתור דמות פסיבית למדי. הוא אינו יוזם את שליחת המרגלים ומאבקו של משה לא היה מול כל העם אלא רק מול המרגלים.¹² בסיפור המוצג בספר דברים, משה הוא היוזם, בעקבות פניית העם, של שליחת המרגלים. לא רק זאת, אלא שהכתוב לא מתאר כל התייעצות עם הקדוש ברוך הוא לפני השליחה עצמה. חלקו של העם בספר במדבר היה מינורי למדי ואילו כאן מתואר מאבק רציני בין משה והעם.

אם ניקח את כל הנתונים הללו ונתכלל אותם יחד, נראה שהתיאור בספר במדבר היה של חטא בין העם לקדוש ברוך הוא. חטא זה עובר טרנספורמציה בספר דברים לוויכוח אישי בין משה והעם. משה מתאר לעם עד כמה הוא עם כפוי טובה, מתאר כיצד הוא הסכים לבקשה להביא מרגלים והבעיה הייתה לא במרגלים אלא בעם עצמו, שלא רצו להיכנס לארץ.

את אשמת העם בחטא המרגלים לוקח משה כסיפור אישי שבגללו הוא בעצמו לא נכנס לארץ. כך, סיפור

12 נוסף על כך את העובדה שגם במאבק המתואר בספר במדבר משה היה פסיבי למדי ומי שלקחו את התפקידים המרכזיים במאבק בפועל היו כלב והושע.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יואל בן-נון התשע"ח
 עורך: אורי יעקב ביץ

בית המדרש הווירטואלי
 מיסודו של

The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
 האתר בעברית: www.vbm.etzion.org.il
 האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 דוא"ל: office@etzion.org.il
